
(staro)kajkavske književne korelacije

UDK 821.163.42'282-2 : 821.112.2-2 Iffland/Kotzebue (091) "17"/"18"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno 2008-04-14 / 2011-04-08

ANONIMNA KAJKAVSKA ADAPTACIJA POSZLENOVICH Y NYEGOVI SZINI

Saša Potočnjak, Rijeka

Sažetak

Posebna oznaka hrvatskoga galantnoga doba njemački je jezik i germanski duh koji počinju prodirati u sve sfere društvenoga života. U sjevernoj Hrvatskoj nije neobična pojava književnih tekstova koji su nastajali posezanjem u najbliži i najadekvatniji korpus njemačkih dramatičara. Na jugu Hrvatske takvi su 'zlatni' izvori bili Italija i Francuska. Važno je stoga pitanje značenja domaće, kajkavske drame, pogotovo s obzirom na njezinu originalnost. U proučavanju drame starije hrvatske književnosti na sličan problem nailazi-mo u dubrovačko-dalmatinskoj dramskoj književnosti 18. stoljeća (frančezarija, talijanari-ja). U odnosu na isusovačku školsku dramu upravo su kajkavske adaptacije "progovarale" živom hrvatskom riječju. Na tom se jeziku odgajala sjevernohrvatska kazališna publika, čime se iznova potvrđuje da je i kajkavski izričaj dovoljno 'razvijen' i primjeren za stvaranje dopreporodnoga dramskoga opusa.

Ključne riječi: dopreporodna drama, njemačke dramske poetike, domaća kajkavska drama, školska drama, isusovačko kazalište, August Wilhelm Iffland, August von Kotzebue

Uvod

Književnost sjeverne Hrvatske 18. i početka 19. stoljeća sve više gravitira sred-njoeuropskim kulturnim krugovima.¹ U dramskoj produkciji dominira ugledanje

¹ O tome u: Georgijević, K., *Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Matica hrvatska, Zagreb 1969., str. 176.

na dramatičare njemačkoga izričaja. I osnovni su repertoar *školske drame*² na latinskome jeziku isusovci crpili prije svega iz Austrije i južne Njemačke³. Na potezu od Münchena, Beča, Graza i Praga, preko Celovca i Ljubljane, do Varaždina, Zagreba, Požege, Osijeka i Rijeke, isusovačko kazalište ima istovjetna obilježja.⁴ Austrijsko-germanski, galantno-bečki 'štih' inkorporiran je u predstave prilagođene hrvatskoj sredini. Prva tiskom objavljena kajkavska tragedija *Lysimachus*, iz latinskoga je izvornika uz kajkavski prevedena i na njemački jezik⁵.

U sklopu dramskoga rada tijekom 17. i 18. st. postavljeno je u isusovačkom teatru⁶ u Zagrebu najmanje 400 kazališnih predstava šarolikoga motivsko-sadržajnoga repertoara.⁷ Isusovačka *školska drama* koristila se i stranim pisanim predlošcima koje je vjerojatno prerađivala za vlastite potrebe. Spominju se imena Clausa, Bidermanna ili Friza koja nas mogu uputiti na njemačko-austrijski predložak⁸. Prema zagrebačkom kaptolskom, sjemenišnom kazalištu vidi se znatan utjecaj njemačke dramatike. Dobrovoljačke dramske družine su *prikazivale prerađene drame Eckharthausena, Ifflanda, Kotzebuea. Od pedesetak tadašnjih drama samo je jedna (Ljubmirović) načinjena prema Goldoniju (i ona) prema njemačkom prijevodu*⁹.

² *Školska drama* nastaje u okviru uglavnom isusovačke, nešto manje franjevačke djelatnosti u 18. stoljeću jer se najviše producira u okviru školskih kolegija odnosno đачkih predstava u sjevernim gradovima od Zagreba, Varaždina, Osijeka i Požege, ali i u primorskim gradovima kao što je npr. Rijeka. Stoga ipak pojam *školske drame* ne valja vezivati prostorno isključivo samo uz sjevernu Hrvatsku. Ona se distribuira ovisno o djelovanju pojedinoga crkvenoga reda koji je njegovao kazališnu produkciju. Tijekom 18. stoljeća izvode se predstave u sklopu kaptolskoga odnosno sjemenišnoga teatra (Plemićev konvikt) u Zagrebu, ali i u sklopu Riječke *Akademije Partenie* (Usp. Lukežić, I., *Javni intelektualni "dvoboji" i scenska prikazanja*, Mediteran, Novi list, 9. lipnja 2002.; Palinić, N., *Riječka kazališta*, Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, sv. XXXIX, Rijeka 1997., str. 169-240.) čemu je pridonijela dominacija isusovačkoga reda u sustavu srednjoškolskoga gimnazijskoga obrazovanja 18. stoljeća.

³ Prema: Bratulić, J., *Školska drama u sjevernoj Hrvatskoj*, u: *Sjaj baštine, rasprave i članci o hrvatskoj dopreporodnoj književnosti*, Književni krug, Split 1990., str. 191-205.

⁴ O tome u: Batušić, N., *Povijest hrvatskoga kazališta*, Školska knjiga, Zagreb 1978., str. 145.

⁵ Izvornik *Lysimachus* Charlesa de la Ruea objavljen je 1722. i 1745. u njemačkom Ingolstadtu. Usp. Batušić, N., *Kajkavska tragedija Lizimakuš*, u: *Starija kajkavska drama*, Disput, Zagreb 2002., str. 49-64.

⁶ Opsežan prikaz dao je Vanino, M., *Isusovci i hrvatski narod II, Kolegiji dubrovački, riječki, varaždinski i požeški*, knjiga II., Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Zagreb 1969., str. 194.

⁷ Usp. Vanino, M., *Isusovci i hrvatski narod I, Rad u XVI stoljeću, zagrebački kolegij*, knjiga I., Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Zagreb 1969., str. 261.

⁸ *Uvaženi dramski pisci su bili isusovci Ivan Ilei, Pavao Aler, Franjo Neumayr, Jakob Masen – pretstavljamo da je riječ o njemačkim isusovcima*. Vanino, M. (1969: 287).

⁹ Barac, A., *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije. Književnost ilirizma*, Knjiga I., JAZU, Zagreb 1964., str. 120.

Sjevernohrvatsku dramsku produkciju 18./19. stoljeća na kajkavskom, hrvatskom jeziku moguće je sagledati u tri grupe. Prva je autorski dramski rad kakve su kajkavske drame Tituša Brezovačkog, primjerice *Matijaš grabancijaš dijak*, *Diogeneš ili sluga dveh zgubljenih bratov*. Zatim skupina kajkavskih drama koje su se izvodile u sklopu isusovačkih kazališta kakva je *Lysimachus vu pripečenju neszrečno dokonchanomu poszlussitelom pervich*. Trećoj skupini *domaće drame* pripadaju *kajkavske drame* koje su nastajale prema (utvrđenim) njemačkim predlošcima, a izvodile su se uglavnom u sklopu sjemenišnoga, amaterskoga kazališta na Kaptolu. Većina predložaka treće skupine i dalje je u rukopisu. Nekima poznajemo imena njemačkih pisaca prema čijem su predlošku nastale, kao i njihove hrvatske adaptatore,¹⁰ dok određenom broju ne znamo imena adaptatora i prevoditelja.

Njemačka dramska poetika i hrvatska svjetovna drama na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće

Opću kulturnu atmosferu u sjevernoj Hrvatskoj u kojoj je živjelo hrvatsko građanstvo na prijelazu stoljeća, obilježio je njemački 'duh vremena'.¹¹ Njemačko kazalište u Zagrebu značilo je mnogo više, negoli samo strani segment i rivalstvo u odnosu na stvaranje hrvatske nacionalne drame. Antun Barac ističe kako je jedan od znatnih činilaca u stvaranju duhovne atmosfere Zagreba bilo zagrebačko njemačko kazalište.¹² Autori dramskih predložaka uglavnom su Nijemci: August von Kotzebue, Karl von Eckartshausen, Alois Brühl, August Wilhelm Iffland, Christian Felix Weisse. U zagrebačkom Amadéovu kazalištu, u kajkavskome prijevodu Dragutina Rakovca¹³, na sceni se postavljao Kotzebue što potvrđuje povezanost

¹⁰ Popis u: Novak, P. S., Lisac, J. *Hrvatska drama do narodnog preporoda*, II. dio, Logos, Split 1984., str. 319-321.

¹¹ Na primjer, u većim gradovima sjeverne Hrvatske nije bio problem kupiti ili nabaviti knjigu na njemačkom jeziku. Veze s njemačkim kulturnim središtima omogućavale su građanstvu i primanje novina i knjiga preko kojih su u Hrvatsku ulazile i nove ideje i pogledi na umjetnost. Za kulturne vidike hrvatskih pisaca na početku 19. st. *nisu bez značenja ni zagrebačke njemačke novine. U nestašici sličnih izdanja na hrvatskome, u doba prije preporoda držali su i njih hrvatski čitaoci nečim bliskim. A u njima, naročito u "Luni", često su se spominjala imena tadašnje žive njemačke književnosti, pa i Seidl i Saphir*. Barac, A. (1964: 121).

¹² *Ono je upoznavalo zagrebačke gledaoce s glavnim proizvodima njemačke drame, a i s glavnim djelima evropske dramske književnosti. Na čelu zagrebačkoga njemačkoga kazališta stajali su gotovo redovno ljudi, koji su kazališnu praksu stekli u većim njemačkim središtima (Graz, Beč), s obzirom na tamošnju publiku i tamošnje potrebe. Plodove svojih iskustava prenosili su onda u Zagreb*. Barac, A. (1964:120).

¹³ U Zagrebu su prikazane sljedeće predstave u prijevodu D. Rakovca: 1832. *Ztari mladosenja i kosharice*; *Veszela igra v' jednom zpelaju*; 1833. *Vkanyeun vkanitely*; *Ztari saszebni kuchisch Petra III*. Novak, P. S., Lisac, J. (1984: 321).

specifično njemačkih, germanskih osobina s kajkavskim, hrvatskim glumištem.

Put u tematiziranje poveznica hrvatskih poetičkih zasada s njemačkim dramskim poetikama otvorio je Matija Petar Katančić. Naš prvi estetičar inauguriira svoje stavove prema poznatome teorijskome spisu *Pokušaj kritičkoga pjesništva* (1730.) profesora filozofije i književnosti na sveučilištu u Leipzigu Johanna Christoph Gotscheda¹⁴. Katančićeva *Knjižica o ilirskome pjesništvu izvedena po zakonima estetike* (1817)¹⁵ prvi je pokušaj sustavnoga promatranja hrvatskoga ranonovovjekovnoga pjesništva kroz isključivo estetsku, umjetničku prizmu. Teorijska razmatranja o dramskome rodu uklapaju se u klasičnu, aristotelijansku tradiciju.¹⁶ Važno pitanje u proučavanju Katančićevih postavki postavio je Nikola Batušić: odakle Katančić preuzima Aristotelovu formulu? 'Istinitost' / 'izmišljenost' / 'privid istine' ili pojmovi kao što su 'osobitost' i 'svakidašnjost', 'sreća' / 'nesreća' postulati su naslijeđeni u okviru prosvjetiteljskoga tumačenja klasicističkih kanona¹⁷: *Der Poet wählt sich einen moralischen Lehrsatz, den er Zuschauern auf eine sinnliche Art einprägen will. Dazu ersind er sich eine allgemeine Fabel, daraus die Wahrheit eines Satzes erhellet.*¹⁸

Matija Petar Katančić kao jednu od svojih osnovnih poetičkih postavki ističe *exemplum*, odnosno 'predstave', 'drame' kao primjer za osobni život: *Komedija oponaša jednu, potpunu, javnu ili privatnu i svakidašnju radnju, koja je iznesena narodnim govorom, a završava se uvijek sretno te pruža primjer za osobni život.*¹⁹ (istaknula S. P.) što je svakako na tragu Gotschedova poimanja pjesnika kao učitelja, te poimanje književnosti i dramske umjetnosti kroz njezino moralno

¹⁴ *Versuch einer critischen Dichtkunst*. Smatra da je pjesnik kao pošten građanin obavezan da razumnim prikazivanjem istakne vrline svojih junaka i da ovjekovječi njihovo uzorno djelovanje, ne bi li suvremenike i buduća pokoljenja potakao da slijede vjeran primjer. Njegovi su stavovi u suprotnosti sa stavovima prethodno spomenutih švicarskih teoretičara Johanna Jakoba Bodmera i Johanna Jakoba Breitingera koji smatraju da pjesnik nije obavezan da "stvari prikazuje uvijek u istinitoj i prirodnoj veličini kako ih vidi nepristran promatrač zbivanja", on će ih, već prema potrebi djelovanja, "umanjiti ili uvećati" da bi "zainteresirao čitaoca za svoj predmet i sudbinu svojih junaka". *Povijest svjetske književnosti*, knjiga br. 5, Liber Mladost, Zagreb 1974., str. 62-63.

¹⁵ Napisana na latinskom jeziku nosi naslov *De poesi illyrica libellus ad leges aestheticae exactus*. Katančić, M. P., *Knjižica o ilirskom pjesništvu izvedena po zakonima estetike*, IC "Revija", Osijek 1984.

¹⁶ Katančić, M. P. (1984: 174-175).

¹⁷ Nikola Batušić će istaknuti da su takva tumačenja vrhunac doživjela u švicarskih teoretika drame Breitingera i Bodmera za koje je glavni zahtjev pjesničko oponašanje prirode, pa među karakteristikama traže uzvišene, ali moguće i vjerojatne, uvjerljive ličnosti, koje pjesnik stvara snagom svoje mašte, potaknut primjerima iz prirode i društva. Prema Batušić, N., *Studije o hrvatskoj drami*, Matica hrvatska, Zagreb 1999., str. 48-51. U Katančića je svrha tragedije probuditi određene duhovne porive (katarzu – o. p. S. P.).

¹⁸ Dietrich, M., *Europäische Dramaturgie. Der Wandel ihres Menschenbildes von der Antike bis zur Goethezeit*, Wien – Meisenheim, 1952., str. 238. Preuzeto iz: Batušić, N. (1999: 51).

¹⁹ Katančić, M. P. (1984: 176).

djelovanje.²⁰ Nije neobično oslanjanje u jednoga hrvatskoga pisca na suvremene njemačke teoretičare drame, osobito ima li se na umu koliko je njemačka drama značila za gradsku kulturu sjeverne Hrvatske.

Sustavno istraživanje međusobnih utjecaja i odnosa njemačke i hrvatske dramske književnosti započeo je Nikola Andrić u *Izvorima starih kajkavskih drama*.²¹ Pronalazeći izvore u djelima njemačkih dramatičara, Andrić nerijetko iznosi sud o vrijednosti hrvatskih preradbi, uglavnom teleološki utemeljen. Bitno drugačije se ovim pitanjem u novije vrijeme pozabavio Nikola Batušić, postavljajući u prvi plan njihovo značenje, a ne komponentu originalnosti: *Zadovoljni preciznošću filoloških analiza, svagda smo samo djelomičnu izvornost većega broja starih kajkavskih drama smatrali jasno izraženom otegotnom okolnošću spram razine njihove vrijednosti, pa smo gotovo pakosno uživali kada bi se pronašao još koji uzor i otkrila još kakva nova posuđenica*.²²

Ključno razdoblje u kojemu prepoznajemo germanski poetičarski uzus u sklopu hrvatskoga dramskoga života razdoblje je između 1780. i 1840. godine kada su u Zagrebu prikazivane najvažnije njemačke drame toga razdoblja. Na scenu su se postavljale drame pisaca kao što su Goethe, Schiller, Kleist, Iffland, ili pak onih Birch-Pfeifferičinih, Raupachovih i Kotzebuovih.²³ Najprevođeniji njemački pisac svakako je bio August von Kotzebue.²⁴ Općenito istraživači, posebice N. Batušić, izrijekom navode kako su *glavna vrela odakle su naši prevoditelji, adaptatori*

²⁰ Poetička načela njemačkoga učitelja Gottscheda, posredstvom Matije Petra Katančića ostavit će traga i u djelu franjevačkoga slavenskoga pisca Grge Čevapovića – *Josip, sin Jakoba patrijarke* prikazivan i u Vukovaru. Usput: Bratulić, J. (1990: 201).

²¹ Franjo Fancev (*O drami i teatru kaptolskoga Zagreba*) donosi podatak o zastupljenosti njemačkih dramatičara u repertoaru tijekom 42 godine rada zagrebačkoga sjemenišnoga teatra: August Kotzebue – 6 drama, August Wilhelm Iffland – 3 drame, Gottlob Stephanie – 3 drame, Karl von Eckartshausen – 2 drame (npr. 1792. *Pravdenić i Poštenčić, iliti ovak biva negda na ladanju* prema njemačkom Eckartshausenovu tekstu *Lieberecht und Hörwald, oder so gehts zuweilen auf dem Lande*). Jednom dramom zastupljeni su: Alois grof Brühl (npr. *Velikovečnik* što je prijevod njemačkoga teksta *Der Bürgermeister*), Friedrich Gotter, Karl Nagel, Christian Heinrich Spiess.

²² Batušić, N. (2002: 16-17).

²³ *U isto vrijeme, kad su Schiller ili Kotzebue vladali na njemačkim pozornicama, vladali su oni i u Zagrebu. Četrdesetih godina boravila je u Zagrebu kazališna grupa, u kojoj se nalazila i žena Friedricha Hebbela. I sam Hebbel došao je jednom u Zagreb*. Barac, A. (1964: 120).

²⁴ A. von Kotzebue autor je više od 200 dramskih komada. Na kajkavski jezik prevedeno je njegovih osam drama, a *noviji repertoire hrv. zem. Kazališta broji ništa manje nego dvadeset Kotzebuovih djela* (Andrić, N., *Izvori starih kajkavskih drama*, Rad JAZU, knjiga 146, Zagreb 1901., str. 25.). Tekstovi koji su dostupni u hrvatskom (standardnojezičnom) prijevodu jesu: *Dva smušenjaka* - šala u 1. činu, *Raztrešeni, Englezke robe* - vesela igra u dva čina, *Ljetnikovac uz cestu ili nesnosni susjedi* - pokladna pošurica u 1. činu, *Palježina* - vesela igra u 1 činu, *Ljubomorna žena ili Zaručnica i zaručnik*, u jednoj osobi – lakardija u 2 čina. O njemu više u: *Leksikon stranih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb 2001., str. 579.

*i lokalizatori crpili svoja nadahnuća bila njemačka dramska književnost sentimentalno-poučnih, ali i kazališno vješto napisanih djela iz razdoblja zadnjih desetljeća XVIII i početaka XIX stoljeća.*²⁵

August Wilhelm Iffland i hrvatske dramske adaptacije

August Wilhelm Iffland smatra se tvorcem tzv. *mannheimske* redateljske škole. Bio je glumac, redatelj i ravnatelj berlinskoga Nationaltheatra gdje je izvršio presudan zaokret u kazališnom životu, čak i cijeloga njemačkoga kazališnoga područja. Također je autor brojnih *sentimentalno-građanskih scenskih uspješnica*, pa će ga nazivati i svojevrsnim *hit-makerom*.²⁶ Na tragu dobro skrojene pozorišne igre je i lokalizirana kajkavska preradba njegove drame *Advokaten oder Der Zimmermeister*.

Prerada-prijevod *Poszlenovich y Nyegovi szini* jedna je od deset rukopisnih kajkavskih drama koje se nalaze u arhivu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod signaturom R-3273. Pojedine drame s popisa, iako rubno, u literaturi su ipak zamijećene, na razini podatka ili prepričavanja osnovnoga dramskoga zapleta. Uglavnom s obzirom na njihovu recepciju i ulogu u kulturnom životu kajkavske sredine. Rukopisna drama *Poszlenovich y Nyegovi szini* navodi se u popisima koji registriraju korpus kajkavskih drama, iako bez opisa, a Đ. Šurmin ju u *Pabircima po kajkavskoj literaturi*²⁷ ne izdvaja. Literatura se uglavnom rijetko osvrće na *Poszlenovicha* tako da su najiscrpniji podatci kojima raspolažemo iz samoga teksta te iz studije N. Andrića u kojoj se navodi da je *Poszlenovich* prikazivan u istoj kazališnoj sezoni kada i Spiessov *General Vitezovich y nyegov szin Rittmeister*, dakle iste 1809. godine. Prijevod-adaptacija na kajkavski jezik nastala je 9 godina nakon objavljivanja njemačkoga originala.

Anonimna adaptacija Ifflandove drame *Advokaten oder Der Zimmermeister: Poszlenovich y Nyegovi szini*

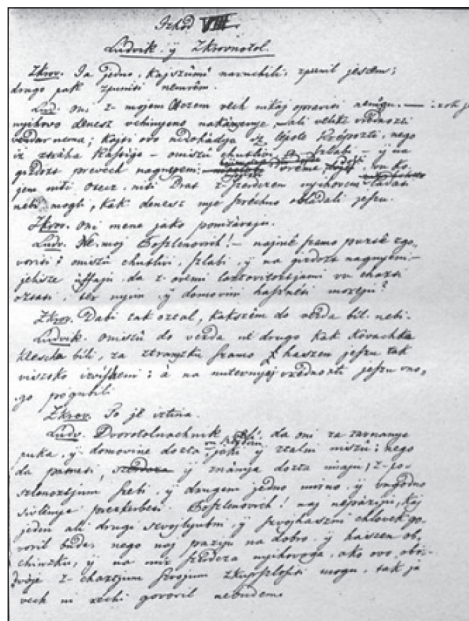
Poput većine drama istoga arhivskoga fonda, niti kajkavska prerada *Poszlenovich y Nyegovi szini* nije tiskana. S obzirom da se u književnoteorijskom opisu ne možemo pozvati na tiskani, smatrali smo svrsishodno prenijeti dijelove rukopisnoga predloška, poštujući ortografska načela izvornika.

²⁵ Batušić, N. (1978: 191).

²⁶ Prema: Batušić, N. (2002: 26-27) Od ostalih Ifflandovih drama koje autor navodi spomenimo: *Lovci* (1785.), *Rogonje* (1793.), *Kartaš* (1798.), *Dužnost službe* (1795.).

²⁷ Šurmin, Đ. (1894).

Digitalna preslika rukopisa *Poszlenovich* y
Nyegovi szini
(NSK Zagreb, priloženo prema kopiji mikro-
filma)

Na f. II uz popis *Oszoba* navedena su imena (pretpostavljamo) glumaca. Lica drame jesu: *Poszlenovich* *Drevo-Delavec*, *Zkrovotolnchnik* *nyegov szin*, *Josicz* *nyegov mlassi szin*, *Dvorotolnchnik* *Poszvojevich*, *Ludovik* *njegov szin*, *Prokurator* *Pravolyubich*, *Tolnchnik* *Maloznanovich*, *Postenchich* *Orszagolugar*, *Gromanovich* *Selezokramar*, *Petrich* *szluga Dvorotolnchnika*, *Thomash* *szluga Dvorotolnchnika*, *szlugi Maloznanovichevi: Filip i Jakob*.²⁸ Ispod popisa osoba navedeno je: *Spiritus Comodio Georgius Asperger Theologus 2² anni 1809*. Isti teolog nam je poznat iz još dviju kajkavskih drama *Miszli-bolesznik* *iliti Hypokondriakush* i *Vernozt szlusbe je czena chloveka*.²⁹

Radnja drame je postavljena u izmjeni dobra i zla, pozitivnih i negativnih likova. Drvodjelac *Poszlenovich*, starac je zadovoljan svojim životom i položajem u društvu. Ne obazire se na ambicije svoga mladoga sina koji ga želi postaviti na poziciju načelnika. Ipak, kada su njegovi 'siročići' (starac je izabran sirotinjskim ocem) nepravredno zakinuti, a ispriječio mu se *dvorotolnchnik* *Poszvojevich* koji se samo želi okoristiti, starac se buni i uz pomoć odvjetnika *Pravolyubicha* isposluje pravdu svojim *szinima*. Nema ženskih lica, što je određeni odmak od izvornika. U Ifflandovoj se drami javljaju dva ženska lika – Sofija i Federika, a u

²⁸ *Poszlenovich* y *Nyegovi szini*, *Igrokaz vu Tréti Pokazih po Vilhelmu Ifflandu zkupszlossen*, NSK, R-3273, Zagreb 1809., str. 82. I.

²⁹ Prema: Andrić, N. (1901: 56).

kajkavskoj su preradi one dobile svoju zamjenu u *Ludoviku* sinu *Dvorotlnachnika Poszvojevicha* i u *Poszlenovichovu* sinu *Josiczi*. Takav odmak nije bio prisutan u školskoj isusovačkoj drami, odnosno ženske su uloge ostajale djelatne unatoč scensko-izvedbenim nemogućnostima sudjelovanja glumica u predstavama. Đaci su se jednostavno preoblačili u žene.³⁰ U ovoj kajkavskoj dramatisaciji učinjen je pomak koji zadire u samu strukturu teksta, ali i u skladu s *načelom maskulinoga obilježja sjemenišnoga kazališta koje slijedi teatarske konvencije poznate iz istovrsnih europskih zavoda*.³¹ Kako je osnovna radnja drame ovisila upravo o sretnom završetku u kojemu će doći do matrimonijalizacije djece sukobljenih roditelja, postavlja se pitanje na koji je način kajkavski adaptator razriješio odnose među likovima?

Nikola Andrić takvu intervenciju u predložak smatra 'vodenom'³² Dok će se u izvorniku spojiti kći *Dvorotlnachnika Poszvojevicha* i stariji sin *Zkrovnotlnachnik Poszlenovich*, u adaptiranom predlošku to nije moguće. Prerađivač je umjesto matrimonijalizacijskoga čina uveo pomirbu na osnovi prijateljstva mladih ljudi. Ono što uvjetuje *happy end* nije ljubav već prijateljstvo među mladićima. Zanimljiva je scena kada mladi Ludovik (u izvorniku ženski lik – Sofija) dolazi u kuću svoga prijatelja. Priređivač je očito želio staviti naglasak na toleranciju i bespo-trebnost zavade. Ulomak donosimo prema rukopisu:

Izhod V.

Hisa Poszlenovicheva

Poszlenovich, Josicza y Postenchich

(noszyu ztaro pohistvo nazad vu hisu)

Poszl. *Berzo, deteza! Berzo – Hvala Bogu! Da szem sretoga gozpodzckoga pohistva mentuval – ztol mi szini posztavite gdeje y predi bil (naravnaga) ovak – prav – moje drago, da ove moje ztare priatele nazad vidim (zapazi sztaroga nasz lanyacka, pak ga na szredinu poztavi). O ztari moj priatel timi morash v szredinu biti. Jos mi hochemo pri ovom ztolu denesz prav dobre volje biti.*

Post. *Hochemo z Bosjum pomochjum! Ar bude zakaj Janko znami.*

Poszl. *Preobrachanye nyegvo meni jako po glavi hodi sadze bojim da ne bude ztalno.*

³⁰ O tome u: Batušić, N. (1978: 181).

³¹ *Zbog spomenute maskulinizacije dolazi kod prijevoda i do tematske preradbe. Stoga se različiti muško-ženski odnosi ili tipični ženski likovi zamjenjuju rodbinskim vezama – otac – sin – stric – tetak, sluškinje postaju sluge, a juvenilne se muško-ženske sentimentalne relacije pretvaraju u neporočna i uzorna prijateljstva dvojice mladića.* Batušić, N., *Drama i kazalište*, u: *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost. Sv. III., barok i prosvjetiteljstvo (XVII – XVIII. stoljeće)*, HAZU, Školska knjiga, Zagreb 2003., str. 529-530.

³² Andrić, N. (1901: 56).

Poszl. Dragi Postenchich! Kaj je [...]presbilo, naj bude pozablyeno – nikakva szejdu na njega.

Postf. Ja vendar odovud oditi moram.

Poszl. Morebiti ne: Jasze ufam da moj szin vezda ruku svoju za ono kaj dobro je, potrebuval bude.

Jos. Ah gde mora biti daga tak dugo ni?

Poszl. Odishelje k Dvorotolnachniku damu nazvezti da vech z grehi tersiti neche.

Postf. Menisze vidi dabi bolye bilo dabi to on po liztu vchinil bil

Poszl. Jaszemga szam pritruczal da josche [...]jezrad z Dvorotolnachnikom govori.

Izhod VI.

Perveshi y Ludvik

Poszl. Ja neznam z-kem imam szrechu (naklonisze Ludviku)

Ludvik. Prez vszake czeremonie dragi priateli!

Jos. (proti otczu) Ovo je Ludovik, szin Gpona Dvorotolnachnika Poszvojevicha

Ludvik. Jabi rad nyhovoga szina Zkrovnotolnachnika pozdraviti i on me bude z nyimi poznanoga vchinil i [...]mi dva sze poznamo.

Posz. Szin Gpona Dvorotolnachnika! Najmi oproztiju!

Ludvik. Kaj bi nyim oproztil?

Jos. Japicza! Puztete to na ztran.

Posz. Prav iash – od nekojeh dugovanyh bolyeje muchati. Kak govoriti i oniszu, kakszem chul pri vszakom chloveku prijeti kakszu y meni dragi: naj szedeju, ako nyim je prilichno.

Posz. (daje ztolcza)

Ludv. Ja rajshi ztojim – y med dobremi lyudmi ali ztati, ali szedeti vszigdarszi za diku [...]dersini.

Poszl. Jaszem chul da oni mojega szina radi imaju, y daszu nyegov priatel.

Ludv. Jeszem

Poszl. On je denesz jedno malo raztresen, nego Bog vre bolye da

Ludv. Tosze y ja ztalno ufam y to je moja jedina selya.

Ishod VII.

Zkrovnotol y Perveshi

Zkrov. Ludvik! Oni ovde vu hisi oteza mojega! Tonaje prav drago.

Lud. Dame radi ovde vidiju tomi vre poglednyihov szvedochi.

Zkrov. (primega za ruku) Bog mye szvedok da nyih rad ovde vidim.

Lud. Vu otchnizki hisi prebiva mir y pokoj – pak oni vendar od nekojega vremena vu ovi hisi ztranyzki bili jeszu – vezda nihovo szerdce vidimsze preobernyeno – ono kaj ja med otzem y szinom, med bratom y bratom, med priatelom vchiniti bilszem nakanil, vre je vc-hinyeno: ztem bolye.

Posz. O takszu oni tak dobro zame moszlili toje vitesko, y ja szem nyim zahvalen za nyihovu dobru volyu (ztisznemu ruku)

Lud. (prosi zкровnotol) *Szrechen szin koj ovakvoga otza ima* (prime obodva za ruku: nye zkupa pelya, y onisze obrneju)

Zkrov. *Dragi otec! Ja imam z Ludovikom nekaj na szamom govoriti.*

Poszl. (namagne drugom, y zkup odidu)

Drama završava *Poszlenovichevom* evokacijom o dobroj volji bez obzira na teškoće koje mogu zahvatiti čovjeka. Poenta drame uobličena je kao počasnica kojom se ističu moralne nad materijalnim osobinama, veliča se skromnost i rad, ljubav prema domovini i prema bližnjemu. Odnos očeva i sinova koji treba biti pun razumijevanja, a svemu je uzor racionalističko-prosvjetiteljska misao o znanju (ovdje znanje starijih, iskusnijih) kao izvoru spoznaje. Posredno, zaključak drame opravdava određenu društvenu stratifikaciju i stalešku predodređenost, posluš i podređenost pojedinca ideji da treba biti zadovoljan onime što ima, okvirima koje mu njegov stalež dopušta. Deviza je preradbe: rad – krepost – domovina (**poszlenozt, krepozst y lyubav domovine**) što je na tragu racionalističke koncepcije i pogleda na društvo s kraja 18. stoljeća:

Posz. *Janko! Vzemi ovoga chloveka ta peldu – on zadnyieh malo ima pak je vendar bogat – Imaj vszigdar ono pred ochimami da je vnego vugodneshe dati, kak vzeti.*

Zkrov. *To ja chutim vu szerdezu mojem.*

Posten. *Blago nyemu kojemu Bog ovakvoga oteza dalje.*

Poszl. *Dragi moji! – denesz hochemo pri mojem [...]meztchnlivem ztolu vszi zkupa dobre volye biti ter za zdravje oneh otezev koji netzcheju da szini nyihovi na velike chazti izvisheni, nego da blisnyemu y domovini hasznoviti poztaneju – za zdravje oneh szinov koji dobre navuke szvojev zsarejsheh radi poszluhneju – za zdravje oneh koji vu izbivanyu ztalisha szvojevga poszlenozt, krepozst y lyubav domovine, ne pako bogatzstvo y zvanzke szvetlozti izcheju – za zdravje vszeh dobreh lyudih hochemo szerdcheno nekuliko kupichiezh ztrusziti. (Istaknula S. P.)*

Ova kajkavska adaptacija Ifflandove drame preuzima obrazac koji ustrajava prije svega na moralnoj ulozi drame, u čemu slijedi teorijsku potku Johanna Christopha Gottscheda koju je preuzeo u svoj teorijski okvir Matija Petar Katančić:

*Prije svega, izaberi poučnu moralnu poduku koja će stvoriti osnovu za cijelu priču u skladu s ciljevima koje želiš postići. Zatim, napravi nacrt općih okolnosti neke radnje koja vrlo jasno ilustrira ovu izabranu pouku... Zatim moraš odrediti koji učinak želiš postići u tom stvaranju; želiš li od toga učiniti basnu, komediju, tragediju ili ep? Sve će utjecati na imena nadjenuta likovima koja će se u tome pojavljivati. (...) Ako želiš učiniti komediju... likovi moraju biti građani, jer junaci i kraljevići pripadaju tragediji. Onaj koji čini zlo mora na kraju drame biti predmet prezira i smijeha.*³³ (istaknula S. P.)

³³ Gottsched, J., *Schriften zur Literatur*, Stuttgart 1972., str. 97-98., citat preuzet prema: Carlson, M., *Kazališne teorije*, Hrvatski centar ITI, Zagreb 1997., str. 10.

Već sama imena likova koja predstavljaju određene moralne vrline i društvenu ulogu ilustriraju navedene postavke, npr.: Poszlenovich Drevo-Delavec, Zkrovno-tolnachnik, Dvorotolnachnik Poszvojevich, Prokurator Pravolyubich, Tolnachnik Maloznanovich, Postenchich Orszagolugar, Gromanovich Selezokramar. Imena osoba u skladu su s ciljem koji želi postići ova drama prerada. Već i godina njezina izvođenja (1809.) govori o stvaranju plodna tla za neke uskoro nadolazeće nacionalno romantičarske težnje: zajedništvo, krepost i ljubav prema domovini (ljubav koja će s vremenom obrnuti svoj nacionalni predznak: austro-ugarsko: hrvatsko).

Na kraju rukopisa nalazi se *Oratio* u kojem se provlači misao o moralno-didaktičkom zadatku drame, ali ujedno svjedoči i o tipu publike kojoj je namijenjena. Iako nemamo iscrpnijih podataka o recepciji spomenute drame, ipak su mogući određeni zaključci. Riječ je o tekstu u kojem se progovara o zagrebačkoj (sjevernohrvatskoj) sredini 18. stoljeća. U osobama Ludovika, *Zkrovnotolnachnika* i *Josicze* nailazimo na moralne dileme mladoga čovjeka, ali i na realne situacije građanstva na prijelazu stoljeća. Posebno valja istaknuti i komponentu obiteljske drame. U adaptaciji nije zanemarena činjenica da je Iffland bio predstavnik tzv. *rührenden Schauspielsa* koji je svoje korijene imao u engleskom obiteljskom romanu. Sve to jasno ukazuje na potrebu tadašnjega suvremenoga recipijenta za 'promatranjem' tzv. sitnih prilika u kojima se ne svojom krivnjom može naći i običan čovjek (npr. *Poszlenovichu* su u jednom dijelu ovrhovoditelji odnijeli namještaj). S druge strane tendencioznost dramske izvedbe nesumnjivo je morala pokazati da će radom poštenje i pravda na kraju ipak pobijediti: *mester Poszlenovich napervo posztavlyen za peldu ztalne marlyivozti vu poszlu, a za vtasiti selyu szvojlyubnozti: branitela praviczze Pravdolyubicha*.

Zaključak

Od kajkavskih rukopisnih drama koje se nalaze pohranjene u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu tek su poneke (uglavnom djelomično) i objavljene (na primjer *Papiga iliti Krepoz, gdje ne stima, szrechu vchini; Narodeni dan; Veliko večnik, Mislibolesnik iliti Hipokondrijakuš...*). Njihovo sustavnije prezentiranje i izučavanje je otežano, a recepcija im je na nezavidnoj razini. O specifičnom odnosu³⁴ prema kajkavskim dramama upozorio je višeput N. Batušić. Tom dijelu hrvatskoga dramskoga korpusa nije posvećena dostatna pozornost, većina rukopisa nije tekstološki prezentirana, ni objavljena u kritičkim izdanjima. S obzi-

³⁴ O tome posebno u: Batušić, N. (2002: 14-17).

rom da nisu dostupne široj znanstvenoj i kazališnoj javnosti, izostale su sustavnije književnokritičke analize. Postavlja se stoga pitanje *što je iz kajkavskoga kazališta kao nepobitne kulturnopovijesne činjenice ugrađeno u suvremeno hrvatsko glumište preporodnoga doba?*³⁵ Takav status kajkavske domaće drame oglašuje se o činjenicu da su upravo one pokazatelj ukorijenjenosti sjevernohrvatskih krajeva u srednjoeuropski kulturni prostor.

IZVORI

Katančić, M. P. *Knjižica o ilirskom pjesništvu izvedena po zakonima estetike*, IC "Revija", Osijek 1984.

Poszlenovich y Nyegovi szini, Igrokaz vu Tréti Pokazih po Vilhelmu Ifflandu zkuspszlosen, NSK, R-3273, Zagreb 1809. – rukopis

POPIS LITERATURE

Andrić, N. *Izvori starih kajkavskih drama*, Rad JAZU, knjiga 146, Zagreb 1901.

Aristotel, *O pjesničkom umijeću*, Školska knjiga, Zagreb 2005.

Barac, A. *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije. Književnost ilirizma*, Knjiga I., JAZU, Zagreb 1964.

Batušić, N. *Povijest hrvatskoga kazališta*, Školska knjiga, Zagreb 1978.

Batušić, N. *Trajnost tradicije u hrvatskoj dramati i kazalištu*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1995.

Batušić, N. *Problemi proučavanja kajkavske drame 18. stoljeća*, u: *Prvi hrvatski slavistički kongres, Zbornik radova II.*, HFD, Zagreb 1997., str. 93-97.

Batušić, N. *Studije o hrvatskoj dramati*, Matica hrvatska, Zagreb 1999.

Batušić, N. *Starija kajkavska drama*, Disput, Zagreb 2002.

Batušić, N. *Drama i kazalište*, u: *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost. Sv. III., barok i prosvjetiteljstvo (XVII – XVIII. stoljeće)*, HAZU, Školska knjiga, Zagreb 2003

Bratulić, J. *Školska drama u sjevernoj Hrvatskoj*, u: *Sjaj baštine, rasprave i članci o hrvatskoj dopreporodnoj književnosti*, Književni krug, Split 1990.

Carlson, M. *Kazališne teorije*, Hrvatski centar ITI, Zagreb 1997.

Fancev, F. *O dramati i teatru kaptolskoga Zagreba*, Hrvatsko kolo, knj. XIII, Zagreb 1932.

Georgijević, K. *Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Matica hrvatska, Zagreb 1969.

Gudel, V. *Stare kajkavske drame*, Vijenac, XXXII, Zagreb 1900.

Hrvatska književnost 18. st. tematski i žanrovski aspekti, Dani hvarskog kazališta XXI, XXII, Književni krug, Split 1995., 1996.

Hrvatska književnost uoči preporoda, Dani hvarskog kazališta XXIII, Književni krug, Split 1997.

Hrvatski kajkavski pisci, I-II, PSHK, knj. 15/1 i 15/2, Matica hrvatska & Zora, Zagreb 1977.

Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda, Dani hvarskog kazališta XIX, Književni krug, Split 1993.

³⁵ Batušić, N. (2002: 30).

- Kajkaviana Croatica. Hrvatskokajkavska književna riječ.* Katalog izložbe, Donja Stubica 2002.
- Leksikon stranih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb 2001.
- Lukežić, I. *Javni intelektualni "dvoboji" i scenska prikazanja*, Mediteran, Novi list, 9. lipnja 2002.
- Novak, P. S., Lisac, J. *Hrvatska drama do narodnog preporoda*, II. dio, Logos, Split 1984.
- Palinić, N. *Riječka kazališta*, Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, sv. XXXIX, Rijeka 1997.
- Povijest svjetske književnosti*, knjiga br. 5, Liber Mladost, Zagreb 1974.
- Šojat, O. *Kajkavska drama i razvitak hrvatskog kazališta*, Rad 326, JAZU, Zagreb 1962.
- Šojat, O. *Starija hrvatska kajkavska drama*, Kaj, br. 11, Zagreb 1969.
- Šojat, O. *Pregled hrvatske kajkavske književnosti od polovine 16. do polovine 19. stoljeća i jezično-grafijska borba uoči i za vrijeme ilirizma*, u: *Hrvatski kajkavski pisci, I-II*, PSHK, knj. 15/1, Matica hrvatska&Zora, Zagreb 1977.
- Šurmin, Đ. *Pabirci po kajkavskoj literaturi*, Vijenac, br. 44, Zagreb 1894.
- Vanino, M. *Isusovci i hrvatski narod I, Rad u XVI stoljeću, zagrebački kolegij*, knjiga I.; *Isusovci i hrvatski narod II, Kolegiji dubrovački, riječki, varaždinski i požeški*, knjiga II, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Zagreb 1969.
- Žmegač, V. *Njemačka književnost*, SNL, Zagreb 1986.

"POSZLENOVICH Y NYEGOVI SZINI" – AN ANONYMOUS KAJKAVIAN ADAPTATION

Summary

By Saša Potočnjak, Rijeka

The specifics of the Croatian gallant era are the German language and the German spirit. They began to penetrate into all spheres of social life. In northern Croatia it was not an unusual phenomenon for literary texts to reach out to the nearest and most appropriate corpus of the German dramatists. The golden sources in southern Croatia were Italy and France. An important issue is, therefore, the significance of the domestic Kajkavian drama, especially if considering its originality. A similar issue is evident in Dubrovnik's and Dalmatian 18th Century dramatic literature (francjezarija, talijanarija). In contrast to the Jesuit school drama, Kajkavian adaptations were closer to the everyday spoken Croatian language. Theater audiences were raised on this type of drama in northern Croatia, which reaffirms that the Kajkavian idiom was sufficiently developed and suitable for creating the dramatic oeuvre of old Croatian literature preceding the Croatian National Revival period.

Key words: drama preceding the Croatian National Revival, German drama poetics, domestic Kajkavian drama, school drama, Jesuitical theatre, August Wilhelm Iffland, August von Kotzebue

* Objavljujemo četiri nagrađena putopisa i ocjenu s četvrtog natječaja za hrvatski književni putopis - prema izboru i prijedlogu za objavu ocjenjivačkoga povjerenstva. Radovi su to književnika putopisaca **Joze Vrkića, Ivana Kutnjaka, Zdenke Maltar i Tomislava Ribića**, te osvrt dr. sc. **Ive Kalinskoga**. Putopisni rezultati svečano su proglašeni u **Loboru, 16. listopada 2010. u sklopu 4. dana Franje Horvata Kiša**. Prema odluci ocjenjivačkoga povjerenstva (u sastavu – prof. dr. sc. Joža Skok, predsjednik, dr. sc. Ivo Kalinski, mr. sc. Božica Pažur, Darko Raškaj, dipl. prav.) 4. NATJEČAJA ZA HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS - koji su u sklopu Dana Franje Horvata Kiša – raspisali Kajkavsko spravišće, Zagreb, Udruga za kulturno stvaralaštvo “Franjo Horvat Kiš” i Općina Lobor - dodijeljene su tri ravnopravne novčane nagrade autorima sljedećih tekstova, prema abecednom slijedu: Ivan Kutnjak: WOODODERINE (FRAGMENTI), Zdenka Maltar: U ZAGRLAJU SVJETOVA (Crkve i dvorci Prekmurja), Jozo Vrkić: KOBNI OLIB.

Dodijeljena je i nagrada organizatora / domaćina (loborske udruge za kulturno stvaralaštvo “Franjo Horvat Kiš” i Općine Lobor): Tomislav Ribić: NOVI, NORI SVET. U natječaju je sudjelovalo 18-ero autora s 32 putopisa. S preporukom za objavu, ocjenjivačko povjerenstvo izdvojilo je i putopise sljedećih autora: Emilija Kovač: SLIKE IZ OZLJA I U VEZI S NJIM, Đuro Vidmarović: ROVINJSKE VEDUTE. Publiku u loborskom društvenom domu imala je priliku uživati u ulomcima iz nagrađenih putopisa koje je interpretirao dramski umjetnik Dubravko Sidor.

Kao što je naglašeno u Kaju br. 5-6/2010., putopisni natječaj prvi je i jedinstven u hrvatskom kulturološkom prostoru, povezujući taj prostor inovativnim dosezima tronarječne hrvatske jezično-književne zbilje. Rezultati 4. natječaja ponovno su potvrdili visoki estetski doseg suvremenih putopisa, afirmirajući taj žanr u sveukupnom proznom korpusu hrvatske književnosti. Rok za prijewe radova raspisanog jubilarnog, 5. natječaja za hrvatski književni putopis: 31. svibnja 2011. (*Uredništvo*)